

KAZYS MISIUS

Meno istorikas kunigas KAZIMIERAS JASĖNAS

Šiomet sukanka 50 metų nuo meno tyrinėtojo, literato kun. Kazimiero Jasėno mirties. Didesnę savo gyvenimo dalį jis gyveno ir dirbo Latvijoje. Latviams tenka beveik visa kun. K. Jasėno sielovada, dalis pedagoginės ir literatūrinės veiklos. Tačiau svarbiausius menotyros darbus jis skyrė tėvynei Lietuvai. Tarpukariu apie kun. K. Jasėną įvairiomis progomis spaudoje daugiausia rašydavo žurnalistas Alfonsas Vytautas Braziulis. Jis rašė: „Kartą, buvodamas pas kanauninką Juozą Tumą-Vaižgantą kažkuriuo reikalu, pasikalbėjime palietėme K. Jasėną ir jo „Visuotinę meno istoriją“, kurios pirmasis tomas buvo neseniai pasirodęs. Prisimenu, pareiškiau nusistebėjimą, kad tokio stambaus veikalo pasirodymas mūsų sutiktas visiška tyla, o jo autorius sąmoningai nutylimas.

Kunigas K. Jasėnas. Apie 1925.
Nuotrauka iš Kazio Misiiaus archyvo

Judrusis Vaižgantas gyvai pasakė: „Panie, apie Jasėną niekas nerašo dėl to, kad jis apie save tyli, nemėgsta garsintis, bet mėgsta rimtai darbą dirbti. O jo rimtą darbą nutyli, kad jis, bet ne jie parašė. Juk žinai, kad pavydo „kirminėlis“ nesvetimas visiems, tuo labiau menininkams... Esi raštingas, susisiek su juo ir parašyk apie jį bei jo darbus. Pasakyk Jasėnui, kad aš patariau taip daryti...”

Parašiau ir paprašiau K. Jasėno prisijusti apie save ir jo veikalą davinių, priminiau Vaižganto patarimą. Greitu laiku gavau nuoširdų laišką, prašomus davinius, nuotrauką¹.

Pokario metais K. Jasėno asmenybė ir jo darbai tiek Sovietų Lietuvoje, tiek Latvijoje buvo nutylimi.

GYVENIMAS IR VEIKLA IKI 1915 m.

Kazimieras Jasėnas gimė 1867 m. rugsėjo 18 (30) d. Kuršo pasienyje, Velžių kaime, tuometiniame Kiburių vls. (Saločių par.), ūkininko šeimoje, kurioje augo 3 broliai ir 3 seserys. K. Jasėnas dar vaikystėje išmoko latviškai. Lankė rusišką Kiemėnų pradinę mokyklą. 1877–1884 m. mokėsi Mintaujos klasikinėje vokiečių gimnazijoje ir baigė 5 jos klases. Dar gimnazijoje išmoko vokiškai bei prancūziškai. 1885 m. įstojo į Kauno kunigų seminariją, kurioje dėstomoji kalba buvo lenkų. 1889 m. baigė seminariją su pagyrimu ir rengėsi studijuoti Peterburgo dvasinėje akademijoje. Tačiau seminarijos gydytojas konstatavo, kad K. Jasėno sveikata per silpna studijoms². Todėl 1890 m. K. Jasėnas buvo įšventintas kunigu ir paskirtas vikaru į Tryškius.

Kai žinia, Žemaičių vyskupijai nuo 1850 m. priklausė Kauno ir Kuršo gubernijos. Kadangi trūko latvių katalikų kunigų, o kun. K. Jasėnas gerai mokėjo latviškai, 1892 m. jis skiriamas vikaru į Mintaują. Kitais metais kun. K. Jasėnas jau Laminių (Lyvenhofo) klebonas. Šioje parapijoje dirbo apie trejus metus, Tukumo mieste pastatydino koplyčią, vėliau tapusią bažnyčia.

1896 m. kun. K. Jasėnas paskiriamas Brunavos, kurioje reikėjo statyti naują bažnyčią, klebonu. Tada Brunava priklausė Kauno gubernijai ir buvo priskirta Panevėžio dekanatui, tačiau parapijoje gyveno nemažai latvių. Kun. K. Jasėnas neapvyklė vyskupo lūkesčių – Brunavoje iškilo nauja mūrinė katalikų šventovė³.

Nuo 1893 m. kun. K. Jasėnas bendradarbiavo Peterburge lenkų kalba leidžiamame laikraštyje „Kraj“ ir netrukus tapo šio periodinio leidinio korespondentu. Jo rašiniai, pasirašyti slapyvardžiu K. Brun(avietis), būdavo spausdinami skyrelyje „Z nad Baltyku“.

1902 m. kun. K. Jasėnas paskiriamas Mintaujos klebonu. Mintaujoje jis praleido beveik 42 metus. Čia jam atiteko pradėtos statyti mūrinės katalikų bažnyčios statybos rūpesčiai. 1906 m. Mintaujoje iškilo raudono mūro kryžminio plano neoromaninė bažnyčia. Apskritai kun. K. Jasėnas mėgo statybas, pats projektuodavo ir klebonijos kiemuose statydavo įvairias pavėsines.

Apie savo literatūrinio darbo pradžią kun. K. Jasėnas A. V. Braziuliui rašė: „Mano literatūrinė veikla, ypač jos pradžia turi tam tikrą „istoriją“. Pradėjau rašyti tuo pačiu laiku, kaip ir kunigauti. Ir rašiau... lenkiškai! Tokie jau laikai buvo. Laimė, savo paklydimą pastebėjau greit ir pasiryžau jį atitaisyti dirbdamas tautiečių ir tautos labui. O tas mano lietuviškas darbas pasireiškė draugijų, paskaitų bei vaidinimų organizavimu ir įvairių raštų leidimu“⁴.

Iš tiesų nuo 1906 m. kun. K. Jasėno korespondencijų Brunaviečio slapyvardžiu pasitaiko „Nedėldienio skaityme“, „Vienybėje“, „Rygos garse“ ir kitur. Jis bendradarbiavo ir vokiečių bei latvių spaudoje.

Po 1905 m. pagyvėjo lietuvių kultūrinis gyvenimas ir Mintaujoje. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą čia gyveno per 800 lietuvių. Prie lietuviškų vakarų rengimo Mintaujoje prisidėdavo ir kun. K. Jasėnas. Matyt, plačios erudicijos kultūros veikėjo netenkino lietuviškos pjesės. Jis pats ėmėsi rašyti lietuviškus scenos veikalus. Kun. K. Jasėnas, sekdamas prancūzų autoriumi, parašė 2 veiksmų dramą iš Lietuvos praeities „Birutės duktė“, pagal vokiečių autorių parašė ir pritaikė Lietuvai vienaveiksmę komediją „Trys gražuolės“, išvertė iš vokiečių kalbos komediją „Ir jinai atrado“.

Šios pjesės buvo vaidintos Mintaujoje ir turėjo nemažą pasisekimą, tačiau išspausdintos nebuvo⁵. Neaišku, kada šios pjesės buvo vaidinamos. Tai galėjo būti arba 1911–1915 m., arba pirmaisiais Latvijos Respublikos metais.

Matydamas išvykusių iš tėvynės lietuvių nutautėjimo pavojų, kun. K. Jasėnas parašė knygą „Patarėjas lietuviams katalikams svetur“. Pirmoji jos dalis 1915 m. buvo išspausdinta Rygoje. Kun. K. Jasėnas knygoje žadino gentainių tautinius jausmus, ragino išlikti garbingais lietuviais. Leidinys iliustruotas gimtinės vaizdais.

Kai 1915 m. Mintaują užėmė vokiečiai, kun. K. Jasėnui teko nemažai bendrauti su vokiečių karininkais. Dar 1915 m. Brunaviečio slapyvardžiu vokiečių kalba išleidžiama svetimtaučiams skirta kun. K. Jasėno knygelė „Der Weltkrieg und Litauen“ („Didysis karas ir Lietuva“).

„VISUOTINĖS MENO ISTORIJOS“ LEIDIMAS

Pirmojo pasaulinio karo metais vokiečių karininkai, pastebėję, kad Mintaujos klebonas yra išsilavinęs, domisi meno istorija ir turi daug literatūros apie pasaulio architektūrą bei meną, paragino kun. K. Jasėną rašyti visuotinę meno istoriją.

Iš 1918 m. vasarą rašyto laiško Vaižgantui galima įsitikinti, kad jau tada dalį „Visuotinės meno istorijos“ kun. K. Jasėnas buvo parengęs spaudai ir kreipėsi į garsų meno leidinių leidėją Herderį, prašydamas veikalą išleisti savo lėšomis. Tačiau leidėjas atsakė, kad lietuvių tauta dar per tamsi leisti tokius leidinius⁶.

Po Pirmojo pasaulinio karo susikūrus Latvijos valstybei, Latvijoje kūrėsi ir katalikų bažnytinė provincija. Kun. K. Jasėnas buvo vienas kandidatų į vyskupus. Deja, lietuvis kunigas netapo vyskupu. 1923 m. pabaigoje kun. K. Jasėnas Vaižgantui rašė: „Mano kandidatūra į vyskupus dingo, paskyrus kan. Rancavą vyskupu. Žinoma, to galima buvo sulaukti, nors mane rėmė dvarininkai ir vyskupas O'Raurce. Bet jie jau atgyveno savo amžių“⁷. Kun. K. Jasėnas ir toliau dirbo Mintaujos (Jelgavos) klebonu.

Įsitikinęs, kad jo leidybos užmojų niekas neparems, kun. K. Jasėnas nutarė „Visuotinę meno istoriją“ leisti sąsiuviniais savo lėšomis. Pirmasis, architektūrai skirtas sąsiuvinis, išvydo dienos šviesą 1923 m. Tačiau 1924 m. pradžioje kun. K. Jasėnas guodėsi Vaižgantui, kad parduoti tik 3 pirmojo sąsiuvinio egzemplioriai.

„Bankrotas, kaip matai! - pripažino autorius ir pridūrė: - vis dėlto antrą sąsiuvinį leisiu“⁸.

Sąsiuviniams leisti reikėjo nemažai pinigų. Todėl kun. K. Jasėnas ėmėsi pedagoginės veiklos. Jis dėstė vokiečių ir prancūzų kalbas Mintaujos gimnazijoje bei pedagoginiame institute, skaitė lietuvių kalbos paskaitas Rygos universitete, dėstė Rygos lietuvių gimnazijoje ir kitose mokyklose.

Per atostogas kun. K. Jasėnas daug keliavo, aplankė žymiausius Europos meno centrus. Rodos, kad pirmieji „Visuotinės meno istorijos“ sąsiuvinii rankraščiai buvo perrašyti iš naujo, nes juose atsirado skyriai apie Lietuvos bei kitų Baltijos šalių architektūrą ir meną.

Kun. K. Jasėnas negalėjo tikėtis paramos iš Lietuvoje gyvenančių meno istorikų. 1925 m. kovo 12 d. Kauno universitete skaitytą kunigo paskaitą apie baroko ir modernizmo architektūrą I. Šlapelis spaudoje įvertino gana nepalankiai, net užgauliai, priekaištavo, kodėl tokia paskaita buvo skaitoma aukštojoje mokykloje, o ne kokiame „liaudies universitete“⁹. Tame pat dienraštyje kun. K. Jasėnas atsakė kritikui, kad iš jo kritikos maža tegali pasimokyti¹⁰.

Tautiečių abejingumas neatgrasė kun. K. Jasėno nuo pradėto darbo. 1927 m. išėjo 8-asis, paskutinis, pirmojo tomo sąsiuvinis. Pirmasis „Visuotinės meno istorijos“ tomas iš viso turi 572 puslapius, kuriuose yra 688 iliustracijos, iš jų – 43 kreidiniame popieriuje ir dvi spalvotos. Jame yra ir Lietuvos architektūros istorijos apybraiža.

Baigęs pirmąjį tomą, kun. K. Jasėnas Vaižgantui rašė: „Ne tik tuštybė ir darbo pomėgis privertė mane imtis taip plataus reikalo, bet ir karšta tėvynės meilė. Norėjau iškelti kaip įmanydamas Lietuvos garbę ir paraginti brolius į kultūros darbą. Tai pasiekti savo menkomis jėgomis nerandu geresnės priemonės kaip leisdamas meno istoriją. Mat meno istorija tarsi radijas pasiekia visas tautos kultūros stotis, teikdama grožio pomėgį, skiepydama idealus, išvystydama gerą skonį, <...> auklėja estetines jėgas, glūdinčias mūsų tautoje <...>“

Rašydamas latviškai, kaip tai norėjo mūsų arkivyskupas ir latvių patriotai, būčiau kur kas lengviau nuveikęs darbą. Čia turime kultūros fondą, nesigailintį lėšų meno dalykams ir duodantį premijas už geresnius veikalus. Net aš gavau puikią premiją knygos pavidalu, nors ir rašiau lietuviškai. Be to, mokyklos, priverstos prirengti sau bibliotekas, išperka mažne visas mokslo ir meno knygas. Tuo tarpu lietuviškai rašą apie kokią nors pašalpa iš tėvynės nė svajoti negali ir sąsiuvinii strėkiai laukia pirkėjų. O tų lėšų ne dievažin kokie šuliniai. Jei vis dėlto rašiau lietuviškai, tai tik skatinamas meilės, kuri nežiūri aukų brangumo...“¹¹

Vadovaudamasis tokiais idealais, kun. K. Jasėnas leido ir kitus meno istorijos sąsiuvinus. 1932 m. jis baigė leisti antrąjį „Visuotinės meno istorijos“ tomą, skirtą plastikai ir tapybai. Tai 634 puslapių, su 649 iliustracijomis (iš jų 13 spalvotų) leidinys. Jame Lietuvos menui skirta daugiau negu 80 puslapių, kuriuose yra per 100 iliustracijų.

Trečiasis, paskutinis, tomas, skirtas tuometinei plastikai ir tapybai, baigtas leisti 1937 m. Visų trijų tomų apimtis – 1812 puslapių ir 2114 reprodukcijų. Lietuvos meno istorijai skirta 250 puslapių ir 340 iliustracijų. Visi sąsiuviniai išspausdinti 500 egz. tiražu. Šio monumentalaus leidinio leidyba kun. K. Jasėnui kainavo apie 100 tūkst. Lt.

Dalis tiražo autoriaus lėšomis buvo meniškai įrišta. Deja, įrištas „Visuotinės meno istorijos“ tritomis dabar yra bibliografinė retenybė, nes 1944 m. neišplatintą tiražą pasiglemžė karo liepsnos.

Latviai spaudoje palankiai įvertino jau pirmąjį „Visuotinės meno istorijos“ sąsiuvinį. Lietuvoje apie šį darbą, išskyrus žurnalistų rašinius, buvo tylima. Lietuvos tyrinėtojai ir meno kritikai neįvertino „Visuotinės meno istorijos“ ir neaptarė jos svarbos tautos kultūrai.

Kun. K. Jasėnas, rašydamas „Visuotinę meno istoriją“, nuveikė daugiau negu įmanoma vienam žmogui, jau nekalbant apie išleistus pinigus. Jis kūrė lietuvišką meno ir architektūros terminiją ir tapo tiek visuotinės, tiek Lietuvos meno istorijos pirmtaku.

Gerai mokėdamas vokiečių, prancūzų, lenkų, rusų ir lotynų kalbas, kun. K. Jasėnas turėjo surinkę džiulę meno literatūros biblioteką. Jis nebuvo baigęs specialių meno istorijos studijų, todėl ne vienas meno žinovas, savo intelektu toli gražu neprilygęs „Visuotinės meno istorijos“ autoriui, visada galėjo išpeikti vieną ar kitą kun. K. Jasėno teiginį, prikišti neprofesionalumą. Beje, tai padaryta ir „Mažojoje lietuviškojoje tarybinėje enciklopedijoje“, nors vieni ar kiti meno istorijos dalykai net tituluotų mokslininkų vertinami skirtingai.

Kun. K. Jasėnas rašė ne akademinę, bet „Visuotinę meno istorijos“ apybraižą. Jos tikslas aiškiai nusakytas cituotame laiške Vaižgantui. Aišku, kad tokioje apybraižoje gali pasitaikyti subjektyvumo, kategoriško ir ginčytinų teiginių, kuriuos lėmė autoriaus pasaulėžiūra, dvasininko luomas.

1939 m. kun. K. Jasėnas irgi savo lėšomis išleido 118 puslapių knygą „Iš meno priešaušrio“. Šiame leidinyje pateikiami archeologinių kasinėjimų duomenys apie Asirijos, Babilonijos, Egipto, Persijos ir kitų senosios civilizacijos kraštų meną.

KELI VĖLESNI KUN. K. JASĖNO BIOGRAFIJOS BRUOŽAI

Tarpukariu lietuvis kun. K. Jasėnas vadovavo mišriai Jelgavos katalikų parapijai, kurioje, be latvių, gyveno ir lietuvių, lenkų, vokiečių. Kun. K. Jasėnas buvo lietuvių ir latvių suartėjimo šalininkas, aktyvus lietuvių ir latvių vienybės draugijos narys, šios draugijos Mintaujos skyriaus ilgametis pirmininkas. Už veiklą siekiant suartinti latvius ir lietuvius buvo apdovanotas Gedimino ir Latvijos Trijų žvaigždžių ordinu. 1930 m. jam buvo suteiktas monsinjoro titulas.

Kun. K. Jasėnas išleido 6 knygas ir latvių kalba. Tarpukariu jis bendradarbiavo „Rygos balse“ ir „Lietuvių balse“, meno istorijos ir architektūros temomis rašė „Naujojoje Romuvoje“, „Vaire“, „Židinyje“, „XX amžiuje“ ir kitur. Kun. K. Jasėnas yra išleidęs dar šiuos leidinius: „Naujovės apaštalai“ (1932), „Antonio Allegri del Corregio“ (1934), „Estetikos reikšmė etiniame žmogaus gyvenime“ (1935), „Šv. Klemensas Hofbaueris“ (1940).

Kun. K. Jasėnas buvo parašęs didelę dvitomę „Bažnytinio meno istoriją“, tačiau jos nebegalėjo išleisti.

Kun. K. Jasėnas artimai bendravo su rašytoju Vaižgantu. Yra išlikę 45 Vaižgantui rašyti laišakai. 10 jų Algimantas Katilius 1994 m. paskelbė „Kultūros barų“ 3-iaame numeryje. Kunigas taip pat artimai bendravo su vysk. Kazimieru Paltaroku, prof. Juozu Eretu, dailėtyrininku Pauliumi Galaune, Maironiu, Julijonu, Linde-Dobilu, dailėtyrininke Halina Kairiūkštyte-Jaciniene, dailininkais Jonu Mackevičiumi, Gerardu Bagdonavičiumi ir kt.

1944 m. buvo sugriauta apie 90% Jelgavos pastatų. Vieną naktį per bombardavimą užsidegė Jelgavos bažnyčios vidus ir medinė klebonija. Kun. K. Jasėnas išbėgo iš klebonijos vilkėdamas tik chalatu. Buvo rastas nusilpęs liuteronų kapų koplyčioje. Zakristijonas apengė jį brolio drabužiais ir išvežė į Rygą.

Ugnyje žuvo visas kun. K. Jasėno turtas, biblioteka, nespausdinti rankraščiai ir neišplatinti „Visuotinės meno istorijos“ tomai. Iš Rygos kun. K. Jasėnas persikėlė į Liepoją. Čia prelatas, sukrėstas savo kultūros turtų netekties, vargingai leido senatvės dienas.

Kun. K. Jasėnas mirė 1950 m. lapkričio 15 d. Liepojoje. Tuo metu Liepoja buvo uždaras miestas, todėl kunigo giminės negavo laiku leidimų ir negalėjo atvykti į laidotuves. Kunigas palaidotas naujose Liepojos kapinėse.

---

¹ *Braziulis V.* Prelatas Kazimieras Jasėnas // *Aidai*. 1935. Nr. 8. P. 320.

² Ten pat. P. 316.

³ Žinios apie kun. K. Jasėno tarnybą paimtos iš kasmetinių 1890–1915 m. Žemaičių vyskupijos kunigų kalendorių „Directorium horarum canonicarum...“

⁴ *Braziulis A.* Kultūros istoriko mons. K. Jasėno 70 m. amžiaus sukaktuves minint // *Trimitas*. 1937. Nr. 29. P. 638.

⁵ 1928 08 18 kun. K. Jasėno laiškas Vaižgantui // Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštynas (toliau - VUB RS). F. 1-E100. L. 37.

⁶ Kazimiero Jasėno laiškas Vaižgantui // *Kultūros barai*. 1994. Nr. 3. P. 72.

⁷ 1923 12 03 kun. K. Jasėno laiškas Vaižgantui // VUB RS. F. 1-E100. L. 8.

⁸ 1924 01 30 kun. K. Jasėno laiškas Vaižgantui // Ten pat. L. 10.

⁹ *Šlapelis I.* Meno paskaita universitete // *Lietuva*. 1925. Nr. 63.

¹⁰ *Lietuva*. 1925. Nr. 107.

¹¹ 1928 01 11 kun. K. Jasėno laiškas Vaižgantui // *Kultūros barai*. 1994. Nr. 3. P. 71.

¹² *Braziulis A.* Vienos knygos istorija // *Lietuvos žinios*. 1940. Nr. 22. P. 5.